

תקציר הלכות אבלות

מו"ר הרה"ג הרב שמואל אליהו שליט"א – רב העיר צפת וחבר מועצת הרכנות הראשית

וקורעים את הבגד העליון לאורכו כ- 9 ס"מ. (בגד עליון: לספרדים - חולצה, לאשכנזים - גם מעיל). על אב ואם קורעים מצד שמאל גם את החולצה והגופיה כנגד הלב. על שאר קרובים קורעים מצד ימין. יש נוהגים שהנשים אינן קורעות, ולנוהגות לקרוע, צריכה אשה לקרוע להן ובצנעה.

יש נוהגים לקרוע בבית העלמין לפני קבורה, ויש נוהגים לאחר קבורה.

קבורה

מצוה להשתתף בכיסוי הקבר ואין מוסרים כלי עבודה מיד ליד. אין לשכב על הקבר לאחר הקבורה, אבל טוב לבקש סליחה מהנפטר, להניח אבן או גוש עפר ביד שמאל על הקבר ולומר: "לך בשלום ותנוח בשלום, ותעמוד לגורלך לקץ הימין".

אחר היציאה מבית הקברות טוב לקטוף עשב ולהשליך אחר הגב ולומר: "ויציצו מעיר כעשב הארץ". רוחצים ידיים ולא מנגבים.

ב. משעת פטירה עד סוף ה"שבעה"

ניחום אבלים:

יש מנחמים: "מן השמים תנוחמו".

ויש מנחמים: "המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים".

שאילת שלום

אסור לאבל לשאול בשלום אחרים. אם אחרים שואלים בשלומו, יענה להם בשפה רפה ובנענוע הראש.

רחיצה וסיכה

מותר לאבל לרחוץ רק פניו, ידיו ורגליו במים קרים ולא בחמים. אסור לשים על עצמו בשמים ושמנים למיניהם. לרפואה ולצורך מיוחד - מותר. להתאפר ולהתקשט בתכשיטים אסור; לכלה ולמשודכת מותר.

ישיבה על הקרקע

לא יישב על כיסא, מיטה או ספסל אלא על שטיח או מזרן.

אשכנזים נוהגים לישב על שרפרף נמוך.

בשר ויין

מותר לאכול בשר ויין כל שבעת ימי אבלות, אך יש נוהגים לאסור. ולפי כולם, בשבת אוכלים בשר ושותים יין.

א. משעת פטירה עד הקבורה

לפני קבורה - אונן

משעת פטירתו של אדם נקראים קרוביו - האשה או הבעל, הבנים והבנות, האחים והאחיות וההורים - אוננים; אחר הקבורה נקראים אבלים. האונן צריך להתעסק בהכנת הקבורה, ולכן פטור הוא מכל מצוות עשה ומתפילה. כשאוכל, חייב בנטילת ידיים ופטור מברכות. אך אסור בבשר ויין ואסור בלימוד תורה. כל זמן שלא נקבר המת יכול האונן להישאר בנעליו או בסנדליו הרגילים. בשבת ויום טוב אין דיני אונן וחייב בכל המצוות.

זמן הקבורה

אין להתעכב בקבורת הנפטר שלא לצורך, אם צריכים קרוביו להגיע ממקום רחוק ויהיה לנפטר כבוד בהם, מותר לעכב הקבורה, ובלבד שלא יתעכבו יותר מדי.

מנהג ירושלים לקבור את המת ביום פטירתו, וכך ראוי לנהוג בכל מקום.

לוויה

יש להקפיד מאוד להפריד בין גברים ונשים בשעת הלוויה וההספד.

יש נשים, ומעוברות בפרט, שאינן נכנסות לבית הקברות מחמת הטומאה הנמצאת שם, ומנהג טוב הוא.

מנהג ירושלים - שאין בנים, בנות ונכדים הולכים אחר מיטת אביהם, וכך ראוי בכל מקום ומקום.

בשעת הלוויה נוהגים לומר מזמור צ"א בתהילים: "יושב בסתר עליון", ו"אנא בכח". בקבורת אשה נוהגים להוסיף "אשת חיל".

הספד

מצוה גדולה להספיד את הנפטר כראוי ולשבח אותו במעשים הטובים שעשה בחייו, ואין להוסיף יותר מדי.

אין להספיד בערב שבת וחג לאחר חצות היום, בראש חודש, בכל חודש ניסן, בחול המועד, בחנוכה, ב"ד וט"ו באדר ובימים שאין אומרים תחנון.

קריעה

האבלים עומדים ומברכים:

ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם דיין האמת!

לימוד תורה

האבל אסור בלימוד תורה, אך יכול לקרוא דברים הקשורים בצער ואבילות כגון - הלכות אבלות, ספר איוב, דברים הרעים בירמיהו וכו'. מותר גם לשמוע דברי תורה ומוסר המעוררים צער ומועילים לתשובה. מותר לקרוא דף זה.

מלאכה

אין לאבל לעסוק בשום מלאכה, ואסור לו ללכת לעבודה במשך כל השבוע. אם האבל שותף עם אחר בעסק מסוים, צריך השותף לסגור את העסק במשך השבוע, ויכול השותף להתעסק באותה מלאכה בצינעה בביתו. אם אין אפשרות לסגור את העסק, יש לשאול רב. וטוב לשאול דבר זה בהיותו אונן.

עבודות הבית

אם הבית שהיא אבילה לא תסרוג ולא תתפור ולא תכבס, אך יכולה לעסוק בעבודות הבית כגון: בישול וניקיון או כיבוס בגדי תינוקות.

אך מציווי חכמים צריכות שכנותיה לעשות דברים אלו.

שמחה והנאה

האבל לא ישתתף בשמחה ולא יעשה כל דבר שיש בו שמחה או הנאה. (כגון: שמיעת ניגונים, ריקוד, תשמיש המיטה וכו').

מקום ישיבת ה"שבעה"

טוב לשבת "שבעה" בבית הנפטר, ואם אין אפשרות לקיים שם מניין רצוי לשבת בבית גדול האחים, שיש שם מניין. בבית זה מדליקים נר נשמה כל ה"שבעה" ומכסים את המראות והתמונות.

חליצת נעליים

יש נוהגים לשים עפר ואבנים בתוך הנעלים כשיוצרים מבית הקברות. כשמגיעים לביתם, חולצים את נעליהם או נועלים נעלי גומי (ולא עור).

סעודת הבראה

לא יאכלו האבלים משלהם את הסעודה הראשונה, שכניהם יביאו להם מאכלי אבילות. ספרדים נוהגים להגיש פת לחם עם ביצים, זיתים או עדשים וכד'. ונותנים להם את הלחם בידם. (ספרדים אומרים ברהמ"ז מיוחדת לאבלים) אשכנזים נוהגים להברות בקפה ועוגה בלבד.

תפילה ומצוות

האבלים חייבים בכל המצוות חוץ מתפילין ביום הפטירה. טוב לערוך תפילה במניין בבית האבל ולומר שם דברי תורה לע"נ הנפטר.

אם אין מניין, יש מתפללים ביחידות ויש ההולכים לבית הכנסת בצנעה.

החלפת בגדים

אין להחליף בגדים במשך כל ימי ה"שבעה". אם הם מלוכלכים מאוד, מותר להחליפם, ולא יחליפום בבגדים חדשים או מכובסים. אבל על אביו או אמו שהחליף בגדיו צריך לקורעם שנית.

שבת

יום שישי, כשעתיים לפני כניסת השבת, יקום האבל מן הארץ. ירחץ פניו ידיו ורגליו בצונן. יחליף את בגדיו העליונים לבגדים נקיים אך לא חדשים או מכובסים. בגד מכובס ימסרנו לאחר שילבש כחמש דקות, ינעל נעליו וילך לבית הכנסת. יש נוהגים להתפלל בבית אבל בערב שבת. ויש נכנסים לביהכ"נ ב"בואי כלה".

אסור לאבל לנהוג אבילות בשבת בגלוי אבל בצינעה ימשיך אבילותו.

מיד במוצאי שבת אחר הבדלה יחזור לאבילותו, אם לא נגמרו ה"שבעה".

חגים

אם בתוך ה"שבעה" חל אחד מן החגים: ר"ה, יוהכ"פ, סוכות, פסח, שבועות, - יקום האבל מן הארץ כשעה לפני החג, יסיים אבילותו ולא יחזור לשבת "שבעה".

ג. מהשבעה עד סוף השנה

אזכרות "שבעה" ו"שלושים"

מונים שבעה ימי אבילות מיום הקבורה. אם התחילו האבלים לשבת "שבעה" ביום הקבורה לפני סוף היום (שקיעת החמה), הרי זה נחשב ליום אחד וצריכים לשבת עוד שישה ימים. כך סדר הקימה:

ביום השביעי בבוקר אחרי תפילת שחרית ירחצו האבלים את ידיהם, יקומו ממושב ה"שבעה" ויעלו לקבר. והספרדים נוהגים לאמר את הפסוקים "לא יבוא עוד שמשך וכו'" ואח"כ אוחזים בידם ומקימים את האבלים. וייזוהרו שאיש יקים איש ואשה תקים אשה. יש נוהגים לעשות סעודה בליל ה"שבעה" ולומר בה דברי תורה (ספרדים אומרים ברהמ"ז מיוחדת לאבלים). ביום השלושים יעלו ג"כ לקבר.

למנהג זה:

א: אם נקבר ביום ג' (אפילו נפטר קודם לכן), וישבו מעט באותו יום לארץ, עשו סעודה ביום א' בערב. ויקומו מה"שבעה" ביום ב'. אחר שלשה שבועות ביום ג' בערב יעשו סעודת שלושים, וביום ד' יעלו לקבר.

מערב שבת שקודם יום האזכרה מתחילים לומר קדיש עד יום האזכרה. וטוב שיעלה באותה שבת ל"מפטיר" או "משלים" ויאמר קדיש שאחר הקריאה בתורה. את תאריך יום השנה קובעים לפי יום הפטירה. כגון: אם נפטר ביום 'י' בשבט אפילו אם נקבר אחריו, יום השנה יהיה בי' בשבט בכל שנה ושנה.

ב: אם נקבר ביום א' יעשו סעודה ביום ה' בערב. יקומו מהארץ שעה לפני שבת. יפסיקו אבילותם בשבת בבוקר, ויעלו לקבר ביום א'. נוהגים לעשות לימוד, ולומר בו דברי תורה לעילוי נשמתו. אחר שלושה שבועות, ביום א' בערב, יעשו סעודת "שלושים", וביום ב' יעלו לקבר.

סדר עלייה לקבר בשבעה שלושים ושנה

טוב להביא עשרה אנשים בני מצוה, ולומר פסוקי תהילים מפרק קי"ט או משניות לפי אותיות שם הנפטר ואח"כ לפי אותיות נשמ"ה. יש נוהגים לומר גם פרקים: ט"ז, י"ז, ל"ג, ע"ב, צ"א, ק"ד, ק"ל, מתהילים. אח"כ יאמרו אשכבה וקדיש.

מצבה

יש להקים אבן או בסיס למצבה ביום השביעי. את המצבה נוהגים להקים עד יום השלושים. בכל מקרה ראוי לזכור שאין נחת רוח לנפטר ממצבות מפוארות. וטוב יותר להרבות מעשים טובים וגמילות חסד לעילוי נשמתו.

כל שלושים יום

כל שלושים יום אין לובשים בגדים חדשים ולא חולצה לבנה מכובסת ואין נוטלים ציפורניים. אבל על אביו ואמו יתגלח ויסתפר מספר ימים אחרי שלושים יום כשיגערו בו חבריו, אבל על שאר קרובים יסתפר ביום ה"שלושים", או בערב חג אם עברו ה"שבעה" ימי אבלות.

שנה ראשונה

כל שנת האבילות ישתדל האבל להתפלל כשליח ציבור, ובלבד שקולו יהיה נעים ויודע שהוא רצוי לקהל. אם אינו מתפלל כשליח ציבור, יקפיד לומר את כל הקדישים ובמיוחד קדיש יתום, שהוא הקדיש שלפני "עלינו לשבח".

יש אומרים קדיש במשך שנה, ומנהג רוב העדות להפסיק לאומרו אחרי 11 חודש. יש חוזרים לומר קדיש אחרי שבוע הפסקה ויש חוזרים בשבוע אחרון של השנה.

יש נוהגים לעשות אזכרה ביום סיום אמירת הקדיש בסוף 11 חודש.

במשך השנה הראשונה לא ילכו בני הנפטר לטיולים ולמקומות שמחה כגון סעודת חתונה וסעודת ברית. אך ל"ברית" עצמה - מותר. ויש אומרים שאין מחדשים בגדים.

אזכרת שנה - יארציט

ביום הפטירה בכל שנה ושנה נהוג לעשות אזכרה ולימוד לזכר הנפטר.

וכך סדר האזכרה: